

Ковальчук Микола Віталійович,
випускник магістратури
Київської православної богословської академії

РЕАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТИВНИХ ЗАКОНІВ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ ЯК ЄДИНИЙ СПОСІБ ВЕРИФІКАЦІЇ ІСТИННОСТІ ХРИСТІАНСЬКИХ ТВЕРДЖЕНЬ

У статті здійснена спроба розкрити зміст головних законів духовного життя, встановити закономірності їх дії та наслідків, обґрунтувати принцип верифікації як науковий аргумент істинності християнства.

Ключові слова: духовний закон, об'єктивна істина, принцип верифікацій, науковий аргумент.

Щоденно наука відкриває нові закони, що часто не мають ніякого практичного значення в особистому житті людини. Закони ж духовні, які щомиті всебічно впливають на людське життя, переважно залишаються невідомими або без уваги, хоча для людини вони мають незрівнянно більше значення, ніж закони фізичного світу. Відтак, актуальність дослідження зумовлена потребою знати об'єктивні духовні закони, закономірності їх дії та впорядковувати життя згідно з ними.

Закони духовного життя – це об'єктивна реальність, з якою зустрічається кожний, хто приходить у світ. Не дивно, що вони завжди були об'єктом уваги людини. Головний принцип цих законів – любов – став відомим, як стверджують християни, лише після приходу у світ Ісуса Христа. Оскільки істини християнства незмінні – «Ісус Христос учора й сьогодні і навіки Той же» (Євр. 13: 8), – то основою цього дослідження є Священне Писання, а також досвід святих отців, які вказують на Христа і Його Царство. Сучасні богослови (митр. Іоан Зізіулас, прот. Олександр Шмеман, проф. Олексій Осіпов) у своїх працях вказівку на ту ж реальність (Христа і Його Царство) виражають оптимальними для сприйняття сучасною людиною засобами. Митрополит Іоан Зізіулас у книзі «Буття як спілкування. Дослідження особистості і Церкви» розкриває проблему особистості та спілкування, так званої філософії Іншого («іншології»), у світлі богословського персоналізму та евхаристійної еклезіології [5]. Протопресвітер Олександр Шмеман у своїх богословських роздумах обґрунтовує Євха-

ристію як явлення Царства Божого у світі (вічність, яка «розрізає» час і простір) [20]. Професор Олексій Осіпов у своїх працях послідовно наводить аргументи буття Божого, істинності християнства, висвітлює закони духовного життя, виконання яких – єдиний позитивний спосіб переконатися у справедливості християнства [17].

Мета дослідження – спроба висвітлити фундаментальне значення об'єктивних духовних законів у житті людини. Для досягнення вказаної мети треба розглянути основні закони духовного життя та обґрунтувати принцип верифікації як науковий аргумент істинності християнства.

У науці є два дуже важливі принципи, лише за якими теорія може бути визнана науковою. Перший – емпіричне підтвердження цієї теорії, інакше кажучи, наявність фактів. Другий – принцип верифікації, тобто можливості перевірити, ще раз провести дослід і експериментально підтвердити факт. Християнство, зокрема православ'я, стверджує, що дієвість істин християнської віри і законів духовного життя можливо перевірити й підтвердити, щоправда лише за однієї умови – «прийди і подивись», – застосування їх у своєму житті. Ось деякі з цих законів.

Найфундаментальніший закон духовного життя людини можна виразити короткою формулою: Дух творить собі форми. Це означає, що вибір добра і зла, який відбувається всередині людини у вчинках, думках, намірах, мріях, у ставленні до інших людей – формує дух людини, її духовний стан. Це своєрідна матриця, яка визначає характер всього її життя і діяльності.

Вона зумовлює її душевний стан (оптизм чи безпричинний смуток), фізичне і психічне здоров'я, ставлення до людей, реакцію на навколишні обставини та ін. Духовний стан людини визначає і всі її зовнішні життєві обставини: успіхи і невдачі в діяльності, спокійний хід життя чи неприємності, здоров'я та хвороби, досягнення і нещастя... все, що відбувається з нею, навіть найнесподіваніше, здавалося б, таке, яке не залежить від неї (наприклад, природні катастрофи), – все це не випадково, але зумовлено духовним станом людини. Цей же закон визначає життя цілих груп людей, суспільств, народів, поколінь.

Христос каже: «Бо де буде труп, там зберуться орли» (Мф. 24: 28). Ці слова вказують на те, що причиною всіх лих і скорбот, які походять від володарів, у підсумку є не воля і негативні моральні і розумові властивості правителів, але духовний стан самого народу. Моральне зіпсуття народу, духовна смерть робить його трупом – і, як наслідок, природною жертвою «орлів».

Проте щодо свого народу правителі можуть чинити лише те (не більше), що прямо відповідає його духовному стану. Адже ці дії викликані не їх бажанням, а промислом Божим, який завжди спрямований на користь людей.

«Орли» – не причина, а наслідок духовної деградації народу. Тому передусім покаяння самого народу може змінити його долю.

Біблія багаторазово свідчить про дію цього закону в житті як окремих людей, так і цілих народів. Перед Всесвітнім потопом «сказав Господь: не вічно Духу Моєму бути зневаженим людьми, тому що вони плоть [...]». І побачив Господь, що велике розбещення людей на землі і що всі їх думки і помисли серця їх були злом повсякденно [...]. І сказав Господь: знищу з лиця землі людей (Бут. 6: 3, 5, 7). Те ж саме бачимо у події з Содомом і Гоморою, в історії єврейського народу, у численних фактах життя окремих осіб, що згадуються в Священному Писанні Старого і Нового Завітів. Ці факти, як і постійні Божественні попередження про наслідки нерозкаяного життя, вказують на пряму залежність зовнішніх обставин від духовного стану людини.

Що ж є найважливішою умовою правильного духовного стану? Досвід православної аскетичної практики говорить про це цілком визначено. Святий Ісаак Сирин писав: «Нагорода дається не за подвиги, а за смирення... Нагорода є наслідком не чесноти і не праці заради неї, але смирення, яке від них походить. Якщо ж воно втрачене, то перші (чесноти і праця) будуть марні» [11, с. 217].

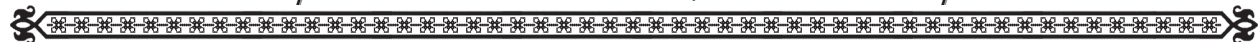
Ці слова влучно виражають зміст вказаного закону. Дух людини оцінюється мірою смирення, і лише воно дає правильні форми всім напрямкам творчої діяльності людини.

Проте смирення – це не наслідок звичайного бажання. Воно, як і будь-яка цінність, матеріальна чи духовна, здобувається працею. Смирення (фундамент правильного духовного життя) теж потребує для свого досягнення подвигу, зусиль людини над собою. Ці зусилля полягають у виконанні заповідей і покаянні.

Але як виникають наслідки того чи іншого стану духу? Безпосередньо Бог посилає людині радості і скорботи за її чесноти і гріхи чи це відбувається інакше? Відповідь на це питання знаходимо у низки святих отців. Її коротко виразив такими словами преподобний Марк Подвижник (IV ст.): «Господь встановив, щоб наслідком кожної справи, доброї чи злої, була належна нагорода природним способом, а не за особливим призначенням [від Бога], як вважають деякі, які не знають духовного закону» [16, с. 190].

Що означає «природним способом»? Який духовний закон важливо знати?

Духовно-тілесна природа людини, як і всього створеного Богом, влаштована довершено, тобто доцільно, гармонійно, закономірно. Але людина, на відміну від інших творінь, наділена свободою, і вона може жити як згідно з волею Божою (духовним законом, законом жертвовної, самозреченої любові), так і всупереч їй. Перше закономірно приносить людині благо. Коли ж людина, порушуючи духовний закон любові, грішить, вона тим самим закономірно калічить себе і страждає. Це той духовний закон життя, якому людина вільно покоряється (приймає і живе згідно з ним), зберігаючи свою цілісність і красу, або повстає проти нього, кидаючи себе в хаос різноманітних бід. Не

Бог карає такого безумця, але людина сама, порушуючи закони життя, закономірно стає джерелом своїх хвороб, скорбот, страждань. Хоча це відбувається не відразу, не миттєво, щоб людина могла дотримуватись цього духовного закону осмислено і свobodно, а не в покорі тваринному інстинкту страху.

Бог Своїми заповідями попереджає людину – не стрибай із п'ятого поверху, щоб не розбитися. Якщо ж стрибнув і покалічився – лікуйся. Святий Ісаак Сирін ліками називає євангельські заповіді: «Що ліки для хворого тіла, те заповіді для пристрасної душі» [12, с. 372 – 373]. Як порушення заповідей закономірно викликає страждання, так виконання їх слугує засобом зцілення людини.

Цей закон стосується не лише людини. Апостол Павло пише, що творіння (тваринний і рослинний світ) з надією чекає визволення від рабства зітління на свободу слави дітей Божих (Рим. 8: 21), вказуючи тим на пряму залежність всього живого на землі від духовного стану людини.

«Шукайте ж спершу Царства Божого і правди Його, і все це (насувні потреби: їжа, одяг, житло – М. К.) додасться вам» (Мф. 6: 33). Ці слова Христові окреслюють один із найважливіших законів духовного життя людини. Згідно з цим законом кожному, хто прагне жити правдиво і добросовісно, шукає смисл життя в Бозі, у виконанні Його волі, буде дано не лише мир і радість, але й все необхідне для земного життя. Це не означає, що Бог нагородить людину всіма земними благами за її благочестиве життя, як це сповідує язичництво, але що правильне духовне життя, зціляючи людину, відкриває їй можливість вдячності і смиренням прийняти дар Божий, єдине на потребу – «Марія ж благу обрала частку, яка не відніметься від неї» (Лк. 10: 42) – Христа.

Жива довіра Богу змінює внутрішній світ людини і безпосередньо, часто чудесним способом засвідчує їй, що Бог насправді готовий допомогти їй навіть у найдріб'язковіших справах і обставинах життя, тим більше в складних і критичних. Апостол Павло каже про це: «Благочестя корисне на все, маючи обітницю життя теперішнього і майбутнього» (1 Тим. 4: 8).

Ігумен Нікон (Воробйов) писав: «Шукай Царства Божого і правди його – і, за незмінним словом Самого Господа, словом твердим, ніж небо і земля, додасться і все необхідне в матеріальному житті. Хоча й випробує Господь рабів Своїх, але і пильнує за всім, за духовними й тілесними потребами, і все подає своєчасно тим, хто довірився Господу, а не власній спритності, силі, вмінню і т. д.». «Хто прагне догодити Богу, того не залишить Бог, аби лиш ми не залишили Його».

«Отже, все, чого бажаєте, щоб вам робили люди, так і ви робіть їм, – бо в цьому є Закон і Пророки» (Мф. 7: 12). Це один зі щоденних законів нашого сімейного і суспільного життя. Христос пояснює його: «Не судіть, то і вас не судитимуть; не осуджуйте, то й вас не осудять; прощайте, то й вас прощатимуть; давайте, і дасться вам: мірою доброю, натоптанною, утрушеною, переповненою віддадуть вам, бо якою мірою міряєте, такою ж відміряється і вам» (Лк. 6: 37 – 38).

Ось яке велике значення цього заклик до вияву людинолюбства. Проте важливе й інше: це не просто заклик, але власне закон людського буття, виконання або порушення якого, як і будь-якого закону природи, викликає відповідні наслідки. Апостол Яків застерігає: «Бо немилостивий суд тому, хто не творив милості» (Як. 2: 13). Апостол Павло пише: «Хто сіє скупю, той скупю і пожне, а хто сіє щедру, той щедру і пожне» (2 Кор. 9: 6). Тому святий Іоан Золотоустий, закликаючи до неухильного виконання цього закону любові, проголосив такі слова: «Наше тільки те, що ми дали іншому». Ігумен Нікон (Воробйов) пише одній монахині: «Пам'ятай закон духовний: якою мірою міряєш – такою і тобі відміряється; всім прости – і тобі проститься, до всіх будь милостива – і до тебе буде милостивим Господь. Не виправдовуй себе, щоб виправдав тебе Господь».

«Через збільшення (примноження – М. К.) беззаконь охолоне любов у багатьох» (Мф. 24: 12). Цей закон говорить про надзвичайно важливу і, можливо, найважливішу грань духовного та морального життя людини. Бажання (прагнення, ревність) пізнати Бога, відповідно, і щастя людини прямо залежать від того, якою мірою вона прислухається до голосу совісті, справедли-

вості, співчуття, співстраждання. Жорстокість, аморальність знищують в людині бажання Бога, і вона залишається пустою. Це, зі свого боку, загрожує їй виникненням почуття втрати смислу життя, зневірою, смутком, нерідко призводить до самогубства. Сучасна статистика недвозначно свідчить про зростання кількості суїцидів, насамперед у європейських країнах, матеріально забезпечених, але морально вочевидь деградуючих. Ось так, скажімо, охарактеризував психологічну ситуацію на багатому Заході фінський лютеранський єпископ К. Тойвіайнен: «Згідно з дослідженнями, більшість населення Заходу втратило смисл життя. Ми вже переконались, що психіатри все частіше зустрічатимуться з почуттям відчаю, зневіри більше, ніж безпосередньо зі стражданням. Приводом до самогубства часто буває екзистенційна спустошеність людини».

Розбещеність цілих народів спричинила руйнування і зникнення з лиця землі багатьох давніх цивілізацій, які гордилися своєю могутністю та багатством. Сьогодні вистачає підстав вважати, що така ж доля чекає сучасну західну культуру, яка вперто продовжує витісняти зі свого середовища саму ідею жертвовної любові. Про цю антихристиянську культуру, яка під гаслом свободи і прав людини пропагує аморальність, жорстокість, жадібність, відверто глузує з Христа, Мухамеда – засновників релігій, які сповідує більше третини населення землі, – православний американський подвижник ієромонах Серафим (Роуз) писав: «Ми на Заході живемо в «райському заповіднику» для «ідіотів», якому ось-ось настане кінець» [4, с. 867].

Один із видатних психоаналітиків ХХ ст. К. Юнг застерігав: «Свідомість не може безслідно миритись із торжеством аморального, і виникають глибоко мерзенні, ганебні, ниці інстинкти, які не тільки спотворюють людину, але й викликають психологічні патології» [21, с. 24 – 34].

«Хто підносить себе, той принижений буде, а хто понижує себе, той піднесеться (Мф. 23: 12). Відповідно до цього закону приниження не уникне той, хто шукає слави, влади, пошани та іншого, хто хвалиться своїми достоїнствами і успіхами, хто бачить себе

кращим за інших. Святитель Григорій Палама так виражає цю думку: «Шукачі людської слави, які ради неї єдиної живуть, отримують швидше безслав'я, ніж славу, тому що всім не догодиш» [3, с. 8]. Відбувається те, про що говорив ще біблійний Іов: «Коли я сподівався добра, прийшло зло; коли очікував світла, прийшла тьма» (Іов. 30: 26). Тому валаамський старець схигумен Іоан (Алексеєв) попереджає: «Хто трудиться марнославно, хай очікує безслав'я» [19, с. 206].

Один із законів, з яким повсякчасно стикається кожна людина, виражений такими словами Христа: «Вірний у малому й у великому вірний; а неправедний у малому, неправедний і у великому» (Лк. 16: 10). Цей закон стосується як нашого особистого, так і суспільного життя.

Духовне життя людини складається з двох головних векторів. Перший – боротьба з поганими бажаннями, думками, почуттями заради Христа, Якого людина не може не розпинати без покаяння. Другий – зусилля, спрямовані на життя згідно з совістю і розумом. Згаданий закон вказує на залежність духовного та морального стану людини від її ставлення до так званих дрібниць (у дрібницях зраджується Істина). Авва Ісая (пустельник) застерігав: «Хто нехтує дрібницями, поступово зазнає згубного падіння».

Під цими небезпечними дрібницями зазвичай розуміють неналежні думки, слова, вчинки, які, здавалося б, не мають прямого важливого значення (насправді ж суть їх – дух пустоти, противлення Богу – самотність та егоїзм), але здійснення яких добровільно, без тиску пристрасті, спричиняє руйнівні наслідки у всьому духовному і зовнішньому житті людини. Так, постійна нечесність у малому закономірно породжує й нечесність у великому. Така невблаганна логіка нашої людської психіки. Але цей закон стверджує й інше. Перемога над такими малими бажаннями дає людині великі внутрішні сили. Насамперед вона здобуває владу над собою й отримує завдатки великих духовних досягнень.

«Як ви можете вірувати, коли приймаєте славу один від одного, а слави, яка від Єдиного Бога, не шукаєте?» (Ін. 5: 44) – сказав Христос. Цей закон говорить про дуже сер-

йозну духовну проблему: віру (мова йде радше про довіру, суть якої віддати себе Іншому, піти за Іншим) втрачає той, хто прагне похвали, приймає лестощі (похвала спричиняє зростання людини у своїх очах, а це аж ніяк не сприяє довірі). Відбувається це поступово, непомітно, але неминуче, бо такий духовний закон.

У наш час прилюдне звеличення один одного, особливо у церковному середовищі, набуває характеру своєрідної норми. Це антиєвангельське явище поширюється, наче рак, воно рідко зустрічає на своєму шляху перепону, хоча, за словом Самого Христа, воно вбиває віру (дивись вище). Преподобний Іоан у своїй відомій «Ліствиці» пише, що тільки рівноангельний може без шкоди для себе зносити похвалу людську, оскільки прийняття її паралізує духовне життя людини. Її серце, за словами преподобного, впадає в закам'янілу нечутливість, яка проявляється в охолодженні і розсіяності у молитві, втраті інтересу до вивчення аскетичних творів святих отців, мовчанні совісті при вчиненні гріха, легковажному ставленні до євангельських заповідей. Такий стан речей, якщо людина вчасно не прийде до тями і не почне боротися з липкою патокою людських лестощів, може цілком знищити її віру, залишивши лиш пусту обрядовість і лицемірство.

Святитель Ігнатій (Брянчанінов) формулює один із найважливіших законів християнської аскетичності: «Згідно з незмінним законом подвижництва глибоке усвідомлення і відчуття своєї гріховності, що є дар Божественної благодаті, передує всім іншим благодатним дарам» [6, с. 334].

Для людини, яка відважилась рішуче провадити духовне життя, знання цього закону має першочергове значення. Багато хто, не знаючи його, вважає, що першою і головною ознакою духовності є зростання благодатних відчуттів. Виявляється – це серйозна омана. Святитель Ігнатій зазначає: «Перше духовне бачення – це бачення своїх гріхів, прихованих досі забуттям і невіданням» [7, с. 55]. Преподобний Петро Дамаскин пояснює, якщо духовне життя правильне, то «ум починає бачити свої гріхи – як пісок морський, і це початок просвічення душі й ознака її здоров'я» [18, с. 33]. Ту ж думку

висловлює святий Ісаак Сирін: «Блаженний, хто пізнає неміч свою, тому що це пізнання стає для нього основою, коренем і початком благостіні (милості, благодіяння)» [13], тобто єдиною і необхідною умовою отримання інших благодатних дарів. Відсутність же глибокого і постійного усвідомлення своєї гріховності на тлі переживання внутрішніх насолод неминуче призводить віруючого до зарозумілості, бісівської омани і духовної загибелі.

Святий Ісаак Сирін, розповідаючи про умови досягнення людиною найвищого стану – любові, вказує ще на один закон аскетичності. «Нема можливостей, – каже він, – загорітись в душі Божественній любові, [...] якщо вона (душа – М. К.) не перемогла пристрастей. Хто каже, що не здолав пристрастей і полюбив Бога, про того не знаю, що він говорить» [12, с. 372 – 373].

Ідеться тут не про природну любов, яку може мати і переживати будь-яка людина, але про особливий богоподібний стан, який пробуджується тільки при очищенні душі від гріховних пристрастей. Святий Ісаак так описує богоподібну любов: це «горіння людського серця заради всього творіння: людей, птахів, тварин, демонів [...], і не може воно ані зносити, ані чути, ані бачити найменшої шкоди чи смутку творіння. Тому й за безсловесних, і за ворогів, і за кривдників щомиті зі сльозами творить молитву [...] з великою скрухою, яка без міри наповнює серце людини до уподібнення в тому Богу [...]. Ознака досконалих така: хоч би й десять разів на день спалювали їх за любов до людей, не задовольняться цим» [Там само].

Незнання цього духовного закону призводило багатьох подвижників до найсумніших наслідків. Деякі з них, не борючись зі своїми внутрішніми пристрастями і не пізнавши своєї гріховності, не смирившись, мрійливо збуджували в собі звичайну, людську, плотську любов до Христа, яка не має нічого спільного з любов'ю Божественною [8]. Це занурення в солодку мрійливість переносило віруючого в уявний, нереальний світ, він переживав від цього насолоду, яку сприймав за благодать Божу. Склавши хибну думку про свою святість, він впадав у зарозумілість, гордість, нерідко зазнавав психо-

логічних пошкоджень. Такий горе-віруючий міг бачити оманливі видіння «Христа», «Богоматері», «святих».

Деяким «ангели» пропонували нести їх на своїх руках, і вони падали в прірви, криниці, провалювались під лід і гинули. Сумним прикладом наслідків порушення цього закону про любов є численні католицькі аскети, які, знехтувавши досвід великих святих, вдавалися до безрозсудних романів з «Христом».

«Спорідненість чеснот і пороків поміж собою». Так звучить, згідно зі святителем Ігнатієм (Брянчаніновим), ще один закон духовного життя. Його детально описує у своїй «Ліствиці» преподобний Іоан Синайський, розкладаючи «по полицках» і розбираючи найсуттєвіші добрі та гріховні властивості тлінної людини.

Святитель Ігнатій пояснює цей закон так: «Треба знати улюбленим браттям таке: всі добрі помисли і чесноти споріднені між собою; так само всі гріховні помисли, мріяння, гріхи й пристрасті споріднені поміж собою. Внаслідок цього споріднення добровільне слідування за одним добрим помислом веде за собою природне слідування за іншим добрим помислом; здобуття однієї чесноти вводить в душу іншу чесноту, споріднену і нерозривну з нею.

Добровільне ж слідування за одним гріховним помислом тягне за собою невільне підкорення іншому; прийняття однієї гріховної пристрасті відчиняє двері душі іншій, спорідненій з нею; добровільний гріх веде до невільного падіння в гріх, породжений першим. Злоба, за словами святих отців, не буває самотньою в серці» [10, с. 351].

Святитель Ігнатій у своїй статті «Ставлення християнина до своїх пристрастей» на підставі цього закону робить важливий висновок: «Певні пристрасті слугують початком і причиною інших; такими є об'їдання, розніженість, розвага, розкіш, сріблολюбство, славолюбство, невір'я. Наслідок їх – похоть, смуток, гнів, злопам'ятство, заздрість, гордість, забуття Бога, залишення добродісного життя. В духовній боротьбі належить переважно озброюватись проти початкових пристрастей: наслідки їх зникатимуть самі по собі» [9, с. 527].

Про важливість знання і дотримання цього закону свідчить досвідчений наставник духовного життя преподобний Ісаак Сирін: «Премудрий Господь благословив, щоб їли в поті чола хліб духовний. Встановив Він це не зі злости, але щоб не трапився розлад і ми не вмерли. Кожна чеснота – матір наступної. Якщо залишиш матір, від якої народжуються інші чесноти, і кинешся на пошуки дочок, не відшукавши матері, то чесноти такі стаються отруйними ехиднами для душі. Якщо не відкинеш їх від себе, скоро загинеш» [14, с. 528].

Що стосується нашого «владики – утроби» [15, с. 112 – 118]: «Хто їстиме досита, той і від корисного отримає шкоду» [2, с. 247 – 248].

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати:

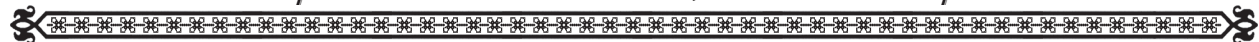
- об'єктивні духовні закони діють незалежно від того, чи хоче цього людина, і мають фундаментальне значення в її житті;
- головний принцип дії цих законів – любов;
- принцип верифікації – один з можливих способів науково перевірити істинність християнства.

1. Біблія : книги Священного Писання Старого та Нового Завіту / в українському перекладі з паралельними місцями та додатками ; [пер. Патріарха Філарета (Денисенка)]. – К. : Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004.

2. Варсонофій Великий и Иоанн Пророк, прпп. Ответ № 527 // Руководство к духовной жизни: в ответах на вопрошения учеников. – М. : Университетская Типография, 1852.

3. Григорий Палама, свт. Триады в защиту священно-безмолвствующих / свт. Григорий Палама. – М. : Канон, 1995.

4. Дамаскин Христенсен, иером. Не от мира сего. – М. : Русский Паломник, 1995.

5. Зізіулас Іоан. Буття як спілкування. Дослідження особистості і Церкви / Іоан Зізіулас. – К. : Дух і літера, 2005.
6. Ігнатій (Брянчанинов), свт. Аскетические опыты // Сочинения / свт. Ігнатій (Брянчанинов). – 2-е изд. – СПб., 1886. – Т. 2.
7. Ігнатій (Брянчанинов), свт. Аскетические опыты // Сочинения / свт. Ігнатій (Брянчанинов). – 2-е изд. – СПб., 1886. – Т. 3.
8. Ігнатій (Брянчанинов), свт. О прелести. Слово о страхе Божиим и о любви Божией. О любви к Богу // Творения. – М. : Паломник, 2014. – Т. 1.
9. Ігнатій (Брянчанинов), свт. Творения. – СПб., 1905. – Т. 1.
10. Ігнатій (Брянчанинов), свт. Творения. – СПб., 1905. – Т. 5.
11. Ісаак Сирин, прп. Слово 34 // Слова подвижнические / прп. Ісаак Сирин. – М., 1858.
12. Ісаак Сирин, прп. Слово 55 // Слова подвижнические / прп. Ісаак Сирин. – М., 1858.
13. Ісаак Сирин, прп. Слово 61 // Слова подвижнические / прп. Ісаак Сирин. – М., 1858.
14. Ісаак Сирин, прп. Слово 72 // Слова подвижнические / прп. Ісаак Сирин. – М., 1858.
15. Іоан Лівствичник, прп. Слово 14 : Про любого для всіх і лукавого владику, черево // Лівствиця духовна / прп. Іоан Лівствичник. – Чернівці : Видавничий відділ Чернівецької єпархії, 2014.
16. Марк Подвижник, прп. Слово 5 // Нравственно-подвижнические слова / прп. Марк Подвижник. – М., 1858.
17. Осипов А. И. Бог. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Братство святого апостола Іоанна Богослова, 2015.
18. Петр Дамаскин, прп. Творения. – Кн. 1. – К., 1902.
19. Письма Валаамского старца схиигумена Іоанна (Алексеева). – Клин : Христианская жизнь, 2004.
20. Шмеман Олександр, протопресв. Євхаристія. Таїнство Царства / з рос. пер. Т. Різун. – Львів : Свічадо, 2007.
21. Юнг К. Г. Психология бессознательного / К. Г. Юнг. – М., 2003.

*Kovalchuk Mykola Vitaliiiovych,
graduate of the magistracy
Kyiv Orthodox Theological Academy*

**IMPLEMENTATION OF THE OBJECTIVE SPIRITUAL LAWS AS THE ONLY WAY
TO VERIFY THE TRUTH OF CHRISTIANITY**

The article is an attempt to reveal the essence of the main spiritual laws; to define the patterns of their actions and consequences; to justify the principle of verification as a scientific argument of Christianity.

Keywords: *spiritual law, objective truth, the principle of verification, scientific argument.*

